

СТЕПАНЕНКО

Віктор Петрович —

доктор соціологічних наук,
головний науковий співробітник
відділу історії та теорії соціології
Інституту соціології НАН
України

СОЦІОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОТОЧНОГО СТАНУ ТА ДИНАМІКИ СОЛІДАРНИХ СУСПІЛЬНИХ ВЗАЄМОДІЙ ПІД ЧАС ВІЙНИ

За матеріалами доповіді на засіданні Президії
НАН України 5 березня 2025 року

У доповіді наведено результати соціологічних досліджень з аналізу проблематики, поточного стану та особливостей солідаризації українського суспільства в період повномасштабної війни. Обґрунтовано необхідність розвитку національно-громадянської моделі солідаризації в умовах війни та в повоєнній перспективі. Окреслено особливості солідарних соціальних взаємодій українського суспільства під час війни, серед яких усвідомлення фундаментального екзистенційного виклику для існування нації та держави. Підкреслено, що війна не змінила, а, навпаки, посилила патерналістські настрої українського суспільства, очікування людей на соціальну відповідальність та підтримку з боку держави. Розглянуто потенційні соціальні розколи та ризики соціальних напружень на тлі війни.

Ключові слова: солідаризація, соціальні взаємодії, війна, національно-громадянська ідентичність, патерналізм, соціальні розколи, соціальні конфлікти.

У доповіді висвітлено проміжні результати, отримані в Інституті соціології НАН України в рамках виконання міждисциплінарного проекту НАН України «Солідаризація українського суспільства в умовах війни та перспективи збереження і відтворення солідарного соціального потенціалу в повоєнному розвитку країни», розрахованого на 2024—2025 рр., зокрема першого його етапу (2024 р.) та відповідного тематичного розділу «Соціологічні дослідження потенціалу солідарних суспільних взаємодій». Емпіричною базою виконання цього проекту був аналіз даних попередніх моніторингових досліджень Інституту соціології та опитування¹, здійснене влітку 2024 р за фінансо-

¹ Виконавець опитування — Група «Рейтинг». Опитування було проведено в червні-липні 2024 р. методом CATI-SAWI на всій території України, крім тимчасово окупованих територій, а також територій, де на момент опитування був відсутній український мобільний зв'язок. Загальний масив вибірки — 4101 респондент.

вої допомоги USAID. Методичну основу опитування становив блок питань, пов'язаних із різними аспектами солідаризації, а саме:

- оцінкою солідарної підтримки з боку базового соціального середовища (сусіди та члени громади);
- солідарною небайдужістю до долі країни;
- формуванням уявлень про громадянську (політичну) націю;
- установкою щодо загальнонаціональної солідарницької та консенсусної позиції;
- уявленням щодо розподілу відповідальності держави та самих громадян за солідарну допомогу.

Дослідницька проблема і концептуальні позиції дослідження. Дослідження солідарних соціальних взаємодій суспільства під час оборонної війни, що триває, має свої особливості. І варто зазначити, що це загалом незайнята дослідницька територія, лакуна, адже здебільшого сучасні теоретичні концептуалізації та практична реалізація солідарних суспільних взаємодій ґрунтуються на аналізі мирного досвіду різних суспільств, які, втім, можуть переживати соціально-політичні, економічні, екологічні чи техногенні катаклізми. В таких випадках солідарність та солідарні соціальні відносини формуються як певна соціальна реакція членів суспільства на спільне подолання екстремальних обставин. Війна пов'язана із зовсім іншим рівнем напруження й іншими викликами, що зумовлює відмінний характер та особливості солідаризації в цей період. У випадку російсько-української війни для України це — фундаментальний екзистенційний виклик, переживання щодо існування самої нації та держави.

У процесі концептуального обґрунтування соціологічного поняття «солідарність» було окреслено два виміри цього концепту, а саме:

1) *національно-громадянська солідарність* з такими показниками, як ступінь і вид самоідентифікації індивіда, ступінь лояльності до країни, відчуття належності до національної спільноти, громадянська відповідальність та активізм, інституціональна та міжособистісна довіра тощо;

2) *соціальна солідарність*, яка здебільшого асоціюється з індикаторами соціально-економічної справедливості, економічної рівності, альтруїзму, співчуття й допомоги нужденним та вразливим групам, готовності брати участь у добродійності та участі в ній, групової солідарності, інституціональної та міжособистісної довіри тощо.

Відмінності між цими різновидами доволі умовні, а деякі показники, наприклад довіра, є спільними для обох модусів стану суспільної солідарності. Однак означити, принаймні теоретично, ці два виміри поняття «солідарність» є важливим.

У соціологічному контексті в умовах війни більшою мірою йдеться саме про *національно-громадянську солідарність*, хоча вона також містить у собі сенси соціальної солідарності, часто зорієнтованої на проблематику соціальної справедливості. Тим паче, коли це стосується перспектив формування повоєнного солідарного суспільства. Вихідною концептуальною і методологічною основою дослідження стало обґрунтування двох моделей солідаризації, запропонованих Є.І. Головахою, а саме — формальної та змістовної.

Принципова відмінність між ними полягає насамперед у тому, що *формальна солідаризація* ґрунтується на узурпації владою об'єднаної суб'єктності, нав'язуванні населенню безальтернативної єдності через всеосяжну пропаганду, обмеження прав і свобод, зокрема свободи слова, переслідування опозиції, репресії та підкуп. Завдяки цим механізмам формується декларативна відданість «загальній справі» й об'єднання мас навколо владної верхівки. Як наслідок, через втрату суб'єктності пересічними громадянами сам феномен солідаризації взагалі залишається поза масовою критичною свідомістю.

Оптимальною моделлю солідаризації українського суспільства в умовах війни та в повоєнній перспективі слід вважати *змістовну солідаризацію*. Серед її складових можна виокремити такі:

1) наявність усталеної національно-громадянської ідентичності;

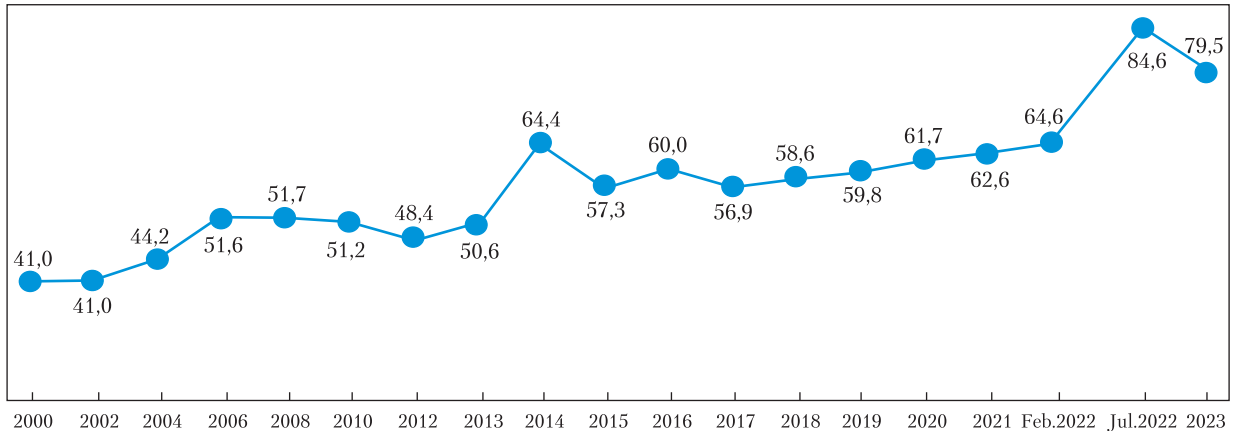

Рис. 1. Динаміка національно-громадянської самоідентифікації за період 2000—2023 рр. за даними опитувань Інституту соціології НАН України

2) залученість у різні форми громадської активності незалежно від того, заохочуються вони державою чи ні;

3) готовність до особистих жертв заради того, щоб держава зберігала свободу, незалежність і право на власний вибір шляхів розвитку.

За наявності цих особистісних рис як складових змістовної солідаризації загальнонаціональна єдність, необхідна для позитивних змін у мирний період і для успішного спротиву ворогу під час війни, досягається без загрози встановлення тоталітарних засад суспільного життя, оскільки змістовна солідаризація неможлива без свободи вибору, і об'єднання громадян навколо державних інституцій відбувається без примусу і репресій з боку влади.

Отже, важливим завданням є обґрунтування необхідності саме *змістовної моделі солідаризації* та відповідної політики її підтримки. Цей тип солідарності не має нічого спільного з політичною чи будь-якою авторитарною уніфікацією або гомогенізацією, а ґрунтується на демократичних принципах поваги, прийнятті та акомодатії відмінностей у межах «конституційного патріотизму» (Ю. Габермас) та верховенстві права.

Динаміка солідарних відносин в Україні в період широкомасштабної агресії. Війна РФ проти України посилює солідаризацію українського суспільства і патріотичну консоліда-

цію суспільства й держави. Домінуючі смисли (і відповідні соціологічні показники з 2022 по 2024 р.) української національно-громадянської ідентичності стали одним із важливих факторів солідаризації та спротиву українського суспільства російській агресії. За даними моніторингу Інституту соціології НАН України, у липні 2022 р., після 4 місяців повномасштабної війни, показник громадянської ідентичності зріс від 62,6 % до майже 85 % (рис. 1). Ця тенденція збереглася і в 2023 р. — моніторинговий замір після 16 місяців війни показав результат, близький до 80 %, а в опитуванні, проведеному влітку 2024 р., 75,2 % респондентів визнавали українське громадянство своєю пріоритетною самоідентифікацією.

Чи був пік національно-громадянської самоідентифікації лише ефектом «гуртування навколо прапора» (rally round the flag), чи це результат 30-літнього розвитку країни? Наші дослідження доводять, що це стала динаміка 30 років розвитку країни. Безперечно, велика війна стала каталізатором прискорення процесів консолідації української громадянської нації. Це необхідна, але недостатня умова національно-громадянської солідаризації та стійкості в період війни.

Від 2023 р. почали спостерігатися реверсні процеси щодо вертикальної солідаризації (зокрема, це стосується ставлення громадян до

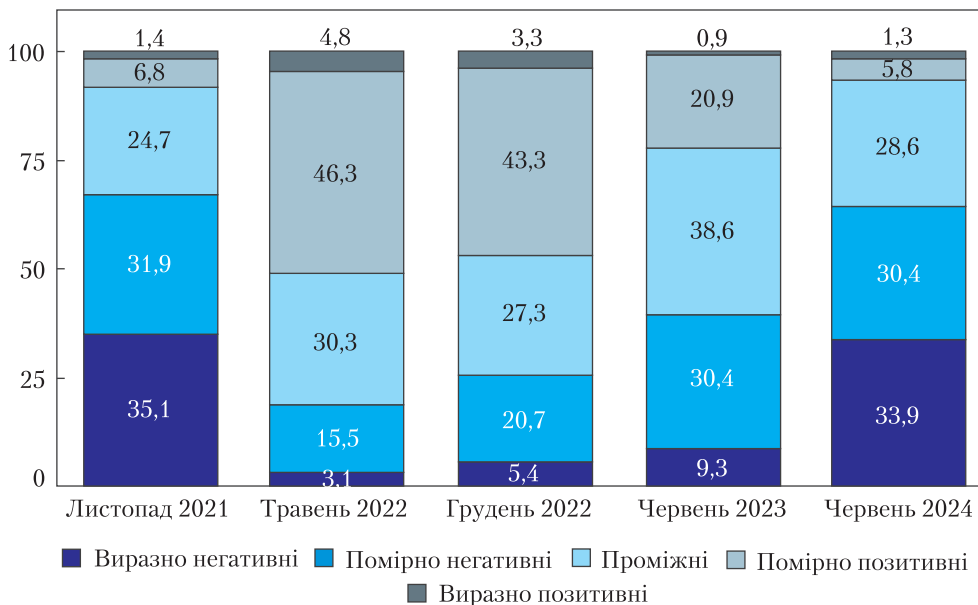

Рис. 2. Загальні установки щодо функціонування держави в динаміці (за результатами дослідження С.С. Дембіцького)

держави), а також горизонтальних трендів соціальної та політичної диференціації українського суспільства. Стан вертикальної солідаризації (відносини суспільства й держави) зазнав низки відчутних змін, пройшовши етапи звичного соціально-політичного негативізму (2021), національного піднесення (2022), зворотної трансформації (2023), і досягнув чергового етапу в 2024 р. (за результатами дослідження С.С. Дембіцького) (рис. 2).

З точки зору загальних установок щодо функціонування держави новий етап майже не відрізняється від етапу соціально-політичного негативізму в 2021 р. Втім, аналіз динаміки окремих складових, які разом визначають ці загальні установки, як і вся дійсність виснажливої війни, підкреслюють відмінності між етапами у змінні стану вертикальної солідаризації в 2021 і 2024 роках.

Поточний стан вертикальної солідаризації пропонується розглядати як «соціально-політичний негативізм воєнного часу» (термін С.С. Дембіцького). Він формується під впливом поглядів на деструктивність внутрішньополітичної діяльності влади національного рівня, страху перед встановленням диктатури, ступеня задоволеності своїм становищем у суспільстві, життям у своєму населеному пункті

та оцінок соціального конфлікту між верхами і низами суспільства.

Водночас з 2023 р. окреслилися не лише реверсні процеси щодо вертикальної солідаризації, а й тренди соціальної та політичної диференціації та напруження в українському суспільстві в горизонтальній солідаризації. Намітилися лінії соціальних розколів (зокрема, між громадянами, які виїхали з країни, і тими, хто залишився в ній, між армійцями та ветеранами з одного боку і «тиловиками» — з іншого, соціальні напруження на тлі мобілізації тощо), які потенційно можуть розвинути в соціальні конфлікти зі значними соціально-політичними ризиками та небажаними наслідками в перспективі повоєнного відновлення країни.

Отже, солідаризація та консолідація українського суспільства в період війни має мінливу динаміку. Зокрема, спадна тенденція з'явилася під час війни і може спостерігатися в період повоєнного відновлення. Це створює нові ризики для внутрішньополітичної та соціальної стабільності держави, оскільки консолідація конче необхідна для успішного мілітарного спротиву та подальшого демократичного розвитку.

Рівень солідарної підтримки в разі серйозних проблем з боку сусідів або членів громади. Важливим аспектом дослідження солідар-

них відносин під час війни було з'ясування ступеня очікуваної солідарної підтримки на базовому соціальному рівні з боку соціального оточення респондентів. Загалом ця очікувана солідарна підтримка на базовому соціальному рівні має позитивний баланс з незначними регіональними відмінностями. Хоча до третини всіх респондентів (32,7 %) в цілому по країні вважають, що не можуть розраховувати на допомогу своїх сусідів або членів громади, якщо в них станеться серйозна проблема, дещо більше половини (56,3 %) все ж розраховують на таку допомогу, і 11 % респондентів важко оцінити таку можливість (табл. 1).

Відсоток респондентів, які не можуть розраховувати на солідарну підтримку свого соціального оточення, дещо вищий, ніж у середньому по масиву (32,7 %), на півдні країни (36,5 %) і дещо менший на заході (29,2 %). Відповідно, суб'єктивний вимір солідарної підтримки на заході (60,2 %) і в центрі (55,8 %) країни вищий, ніж у прифронтових регіонах: на сході (54,3 %) та півдні (53,4 %). Ці регіональні особливості актуального проживання респондентів на час

опитування майже не відрізняються від їхніх самооцінок на момент проживання в певному регіоні до 24 лютого 2022 р. — дня широко-масштабного вторгнення.

У самооцінках респондентів щодо солідарної підтримки соціального оточення не виявлено значних статистичних відмінностей між чоловіками й жінками, а також між віковими групами, до яких належать респонденти. Не виявлено значних статистичних відмінностей і серед респондентів, які проживають у різних типах поселень — у місті чи селі. Причому така сама ситуація спостерігалася і перед широко-масштабним вторгненням.

Натомість суттєвими факторами відмінностей в оцінці респондентами рівня базової соціальної солідарності є фінансово-матеріальна спроможність респондентів і те, чи змінили вони місце свого проживання після 24 лютого 2022 р. Так, серед респондентів, яким не вистачає грошей, щоб купувати найнеобхідніші продукти, частка людей, які не можуть розраховувати на допомогу сусідів чи членів громади, становить понад 40 % — це майже на 13 %

Таблиця 1. Регіональний розподіл відповідей на питання «Якою мірою Ви могли б розраховувати на допомогу ваших сусідів або членів вашої громади у випадку, якщо у Вас станеться серйозна проблема?» (актуальне проживання респондентів на час опитування), %

Варіанти відповідей	Захід	Центр	Південь	Схід	У середньому по масиву
Зовсім не можу розраховувати	29,2	33,4	36,5	33,3	32,7
Певною мірою можу розраховувати	50,4	46,1	40,4	42,5	45,8
Цілком можу розраховувати	9,8	9,7	13,0	11,8	10,5
Важко сказати	10,7	10,8	10,1	12,5	11,0

Таблиця 2. Оцінка солідарної підтримки та фінансова спроможність щодо базових потреб респондентів, %

Можливість купувати найнеобхідніші продукти	«Якою мірою Ви могли б розраховувати на допомогу ваших сусідів або членів вашої громади у випадку, якщо у Вас станеться серйозна проблема?»			
	Зовсім не можу розраховувати	Певною мірою можу розраховувати	Цілком можу розраховувати	Важко сказати
Не вистачає	41,3	37,9	8,3	12,5
Важко сказати	30,1	48,3	7,7	13,9
Вистачає	28,4	50,6	12,7	8,4
Не цікавить	30,8	28,8	12,5	27,9

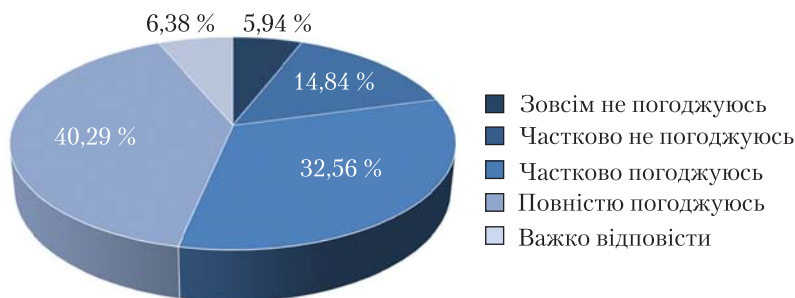

Рис. 3. Якою мірою Ви погоджуєтесь чи не погоджуєтесь з твердженням «Я думаю, що в Україні ми завжди будемо єдиним народом, незважаючи на всі конфлікти та історичні відмінності»? , %

Таблиця 3. Самоідентифікація і віра у збереження єдності українського народу, %

Самоідентифікація респондентів	«Я думаю, що в Україні ми завжди будемо єдиним народом, незважаючи на всі конфлікти та історичні відмінності»				
	Зовсім не погоджуюсь	Частково не погоджуюсь	Частково погоджуюсь	Повністю погоджуюсь	Важко відповісти
Громадянин України	4,2	12,9	33,2	43,9	5,9
Інші самоідентифікації	10,7	20,4	30,9	30,2	7,8

більше, ніж серед фінансово спроможних щодо базових потреб респондентів (табл. 2).

Змінення місця проживання респондентів після широкомасштабного вторгнення також є фактором, який впливає на їхні оцінки рівня базової соціальної солідарності. Так, серед респондентів, які переїхали на нове місце у зв'язку з війною, а фактично стали внутрішніми біженцями, 42 % зовсім не можуть розраховувати на допомогу сусідів або членів громади в разі серйозних проблем. Це на 11 % більше, ніж для людей, які не змінювали своє місце проживання після 24 лютого 2022 р. Великою мірою це пояснюється природною складністю й тривалістю соціальної адаптації людей, які змушені були змінити своє звичне соціальне оточення.

Віра у здатність українців долати суперечності і залишатися одним народом. Необхідним підґрунтям національно-громадянської солідаризації є віра громадян у збереження єдності українського народу, незважаючи на всі конфлікти та історичні відмінності. Більшість респондентів (40,3 %) повністю погоджуються з такою перспективою, ще 32,6 % частково погоджуються (рис. 3).

Віра у збереження єдності українського народу, незважаючи на всі конфлікти та історичні відмінності, демонструє також зв'язок із домінантною національно-громадянською ідентичністю. Респонденти, які своєю пріоритетною самоідентифікацією обирають «громадянин України», частіше, ніж у середньому по масиву, погоджуються з твердженням «Я думаю, що в Україні ми завжди будемо єдиним народом, незважаючи на всі конфлікти та історичні відмінності» (табл. 3).

Респонденти, які вірять у збереження єдності українського народу, незважаючи на всі конфлікти та історичні відмінності, також є прибічниками громадянсько-політичного трактування нації, частіше погоджуючись із твердженням «Я думаю, що всі люди, які проживають в Україні, є українцями і не має значення їх етнічне походження чи віросповідання». Як зазначалося вище, кореляція між цими позиціями є найбільш сильною (0,483**). Також для респондентів, які вірять у збереження єдності українського народу, більшою мірою є важливим існування незалежної української держави (0,217**) та демократичний розвиток країни (0,180**), вони орієнтуються

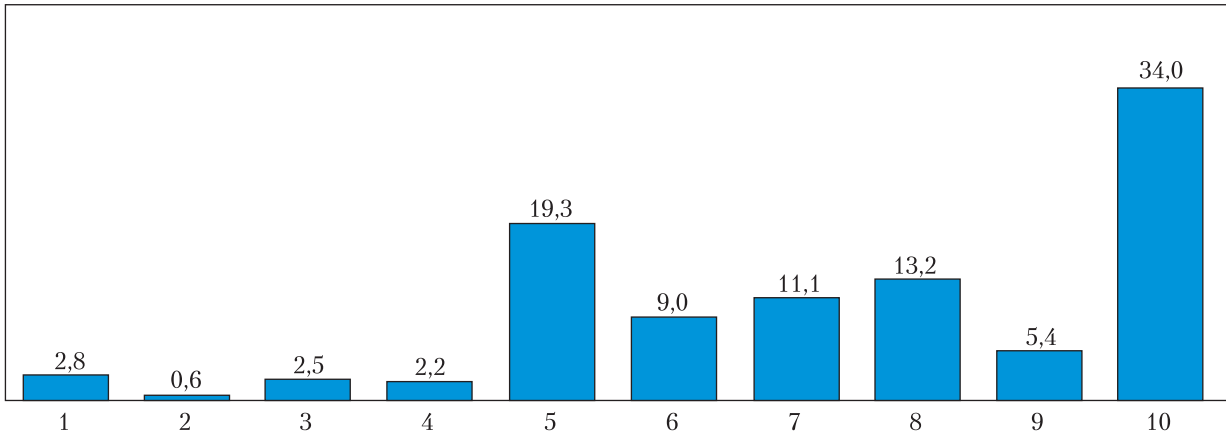

Рис. 4. «Як би Ви оцінили, хто повинен брати відповідальність за допомогу людям?» (за шкалою від 1 до 10, де 1 — «самі люди повинні брати більше відповідальності за допомогу один одному», 10 — «держава повинна брати більше відповідальності за допомогу людям»), %

скоріше на європейський (0,172**) і проатлантичний розвиток країни (0,162**), більш оптимістично налаштовані у баченні майбутнього України, схильні краще оцінювати економічну ситуацію (0,127**) та ефективність держави на нинішньому етапі (0,171**), більшою мірою вірять у перемогу України у війні (0,291**).

Спостерігається також позитивний зв'язок (0,125**) цієї солідарницької позиції на макро-рівні з тим, наскільки люди могли б розраховувати на допомогу сусідів або членів громади у випадку, якщо станеться серйозна проблема, тобто з мікрорівневою солідарністю.

Оцінка відповідальності за допомогу людям. Не менш важливим завданням дослідження було визначення деяких особливостей солідарних відносин в Україні в період великої війни, зокрема з'ясування громадської думки щодо відповідальності за допомогу людям у спектрі можливих позицій у відповідях на запитання «Як би Ви оцінили, хто повинен брати відповідальність за допомогу людям?» — від «люди відповідальні за допомогу один одному» до «держава відповідальна за допомогу людям».

Більшість респондентів (34 %) схилиються до думки, що саме держава несе основну відповідальність за допомогу людям. Натомість позицію про те, що самі люди мають брати більше відповідальності за допомогу один одному, під-

тримує невелика частка респондентів — до 3 %, і майже третина респондентів (28,3 %) дотримується середнього вибору в цих диспозиціях (оцінки «5» і «6» за 10-бальною шкалою), вважаючи, що як самі люди, так і держава несуть відповідальність за допомогу людям (рис. 4).

Регіонально дещо більше патерналістично орієнтованих на допомогу держави (позиція «10» шкали) респондентів проживає у прифронтових зонах на сході (36 %) та півдні (41,6 %) країни, ніж на її заході (32,4 %) та в центрі (31,9 %). Жінки дещо більше патерналістично орієнтовані на допомогу держави, ніж чоловіки і ніж у середньому по масиву — їх майже 39 % проти 28 % респондентів-чоловіків. Значущим для цієї диспозиції є також вік респондентів: люди середнього і старшого віку дещо більш патерналістично орієнтовані, ніж молодь (18—35 років): наприклад, якщо серед молоді 26 % вважають, що держава відповідальна за допомогу людям, то частка респондентів старшої вікової групи (від 51 року), які поділяють цю позицію, сягає 37 %. Однак менший патерналізм молоді не означає більшу орієнтацію цієї вікової групи на самодостатність, адже молодь не виявляє значущо сильніших, ніж у старших вікових групах, установок на власну відповідальність самих людей за допомогу один одному.

На відміну від інших аспектів солідаризації національно-громадянська ідентифікація, освіта, робота в державному або приватному секторі, змінення місця проживання, а також основні політичні установки респондентів не виявляють кореляційних зв'язків зі значними відмінностями в їхній домінантній патерналістичній диспозиції. Хоча слід зазначити, що, наприклад, прихильність до ідеї неприєднання України до будь-яких міждержавних союзів чи об'єднань корелює (0,123**) ² з патерналістською установкою.

Патерналізм також сильно корелює з різними аспектами популістичних орієнтацій респондентів, виявлених у згоді з такими твердженнями: «Нашою країною повинні керувати люди з народу, а не представники правлячої еліти» (0,242**), «Народ набагато мудріший за політиків, тому політики повинні слідувати тільки волі народу» (0,234**), «Часто думка простих людей важливіша, ніж думка професійних політиків та експертів» (0,193**), «Політичні розбіжності між елітою та народом більші, ніж розбіжності в самому народі» (0,159**).

Патерналістські орієнтації характеризуються також кореляційними зв'язками із зовнішнім локус-контролем респондентів (вибір позиції «моє життя переважно залежить від зовнішніх обставин» (0,165**)), а також із мірою задоволення своїм становищем у суспільстві у теперішній час (чим більше незадоволення, тим більше патерналізму (–0,208**)), із більш негативною оцінкою економічної ситуації в країні (–0,167**), а також із матеріальним рівнем та фінансово-економічними можливостями респондентів (чим нижчий їхній рівень, тим сильнішими є соціально-патерналістичні орієнтації).

З огляду на обставини війни та її негативні соціально-економічні наслідки для більшості людей, можна зробити висновок, що війна не змінила, а, можливо, навіть посилила переважно патерналістські настрої українського суспільства. Це також формує та актуалізує патерналістично орієнтовану соціально-еконо-

мічну модель солідарності в українському суспільстві з переважними очікуваннями людей на соціальну відповідальність та підтримку з боку держави.

Висновки. Уявлення про громадянську (політичну) націю є важливою основою змістовної проєвропейської та демократичної моделі солідаризації українського суспільства. Тому імперативом державної політики є зміцнення національно-громадянської ідентичності суспільства і громадян.

Оскільки війна з огляду на її негативні соціально-економічні наслідки не змінила, а навіть посилила патерналістські настрої українського суспільства з переважними очікуваннями людей на соціальну відповідальність та підтримку з боку держави, особливу роль відіграє соціальна політика, що ґрунтується на засадах соціальної справедливості, комунікаційної відкритості та інклюзивності для багатьох соціальних груп, особливо для тих, хто найбільше постраждав унаслідок війни, — ветеранів з обмеженими фізичними можливостями та психологічними травмами, внутрішніх переселенців, людей, які втратили житло, людей похилого віку. Кошти і дії друзів, волонтерів та спільні зусилля небайдужих громадян значною мірою можуть допомагати (і допомагають) постраждалим і найбільш нужденним, але це не зменшує важливості державної підтримки. Навпаки, спільні дії держави і зусилля людей та громадських організацій створюють фундаментальну основу для подолання труднощів на цьому етапі та подальших плідних взаємодій у перспективі.

Затяжна війна посилює тенденції зростання конфліктогенного соціального потенціалу та збільшила ризики соціальних конфліктів в українському суспільстві. Тому соціологічний моніторинг стану, проявів і чинників міжкласової нерівності, солідарності та конфліктності має залишатися актуальним упродовж усього періоду війни, особливо під час підвищення соціальної напруженості.

Запобіжником щодо ризиків соціальних розколів у соціокультурній сфері, зокрема у сфері мови, має бути виважена інформаційна та

² Коефіцієнти кореляції Спірмена (**) є статистично значущими на рівні 0,01.

освітня політика, спрямована на прийняття соціокультурних відмінностей у межах конституційних основ єдиної української державності, інклюзивна соціальна політика, зорієнтована на спільність суспільних завдань та подолання викликів післявоєнного відновлення демократичної європейської України.

Для мінімізації негативних соціальних наслідків війни необхідним є розроблення комплексних стратегій, спрямованих на підтримку соціальної солідарності, єдності, економічної стабільності та політичної легітимності. Серед

чинників виникнення соціальних суперечностей на момент проведення дослідження були проблеми, пов'язані з проведенням мобілізації. Тому важливою стратегією запобігання соціальним конфліктам у суспільстві під час війни і в післявоєнний період є розвиток суспільної взаємодії та створення спільних сенсів, робота над мінімізацією зон напруження, захист та узгодження інтересів різних соціальних груп і категорій населення, налагодження діалогу між громадянами та державою, політика соціальної інклюзії.

Viktor P. Stepanenko

Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3623-0057>

SOCIOLOGICAL RESEARCH ON THE CURRENT STATE AND DYNAMICS OF SOLIDARITY SOCIAL INTERACTIONS DURING THE WAR

According to the materials of scientific report at the meeting of the Presidium of NAS of Ukraine, March 5, 2025

The article presents sociological research on the issues, current state, and characteristics of the solidarity of Ukrainian society during the period of full-scale war. It argues for the need for a substantive national-civic model of solidarity in the context of war and in the post-war perspective. The article outlines the features of solidaristic social interactions in Ukrainian society under war conditions, including the awareness of a fundamental existential challenge concerning the existence of the nation and the state. It is emphasized that the war has not changed but rather intensified the predominantly paternalistic attitudes of Ukrainian society, with people expecting social responsibility and support from the state. The study explores potential social cleavages and risks of social tensions amidst the war.

Keywords: solidarity, social interactions, war, national-civic identity, paternalism, social cleavages, social conflicts.

Cite this article: Stepanenko V.P. Sociological research on the current state and dynamics of solidarity social interactions during the war (according to the materials of scientific report at the meeting of the Presidium of NAS of Ukraine, March 5, 2025). *Visn. Nac. Akad. Nauk Ukr.* 2025. (5): 45—53. <https://doi.org/10.15407/visn2025.05.045>